

Памяти Павла Житецького.

На сторінках журналу присвяченого українському слову теплим словом мусить бути помянутий щирий і вірний довголітній сторож його, Павло Ігнатович Житецький, що приложив ся ко отцям своїм минулої суботи, 5 с. ст. марта, не доживши всього кілька місяців до п'ятидесятиліття від памятного свого виступлення в обороні українського слова і українсько-національного розвитку, підписаного днем 11 грудня 1861 р. („Основа“, 1862, кн. III).

Відійшов в ній оден в останніх могиканів тої вікопомної доби, коли по кільканадцятилітнім антракті, спричиненім розгромом Кирило-методіївського брацтва, вірні сини українського народу заходили ся прясти наново перервані золоті нитки мисли великих творців українського життя. Між теоретичними мотивованнями програми нового українства поруч славного маніфесту Костомарова, його голосних „Двухъ русскихъ народностей“ одно з показних місць тоді зайняла також сповідь віри молодого ще філ'ольога, що тоді тільки ще робив початки в своїй науковій роботі, — двадцятичотиролітнього Павла Житецького.

Статя ся, затитулована „Рускій патріотизмъ“, викликана була виводами також молодого ще тоді, голосного потім російського славіста Вол. Ламанского про безплідність всіх заходів коло українського національного розвою. Збиваючи сї виводи покійний доводив, кажучи словами його резюме, що „українська література будується не на піску, а на твердим ґрунті, в своїм сучаснім стані має міцну запоруку будучого розвою і досить визначила ся вже для того, щоб не загубити ся в часописнім смітю під впливами цивілізаторських поучень російських патріотів“. „Доля української мови і літератури залежить від самого народу і він в міру свого власного розвитку, кермуючи ся внутрішньою потребою своєї натури, присвоїть з російської культури не те, що дадуть йому добрі й великодушні люде, а те що вкаже йому народній геній“. „Сподівати ся зрушити світогляд народу, втілений в його мові, безладним натиском зверху інших форм з иным змістом — значить на місце народньої душі представити собі шіферну табличку, на котрій можна писати що хоч“...

Момент закінчення Шевченкової творчости, на ново пережитий і так сильно відчутий тепер нами з нагоди його п'ятидесяти-

літя, вводить нас в психологію молодого фільольота, коли він під свіжими вражіннями сього моменту доказував законність і потребу національної української літератури і національного розвою. Аргумент „від Шевченка“ служить основою його доводів. В той момент коли по обох боках кордону українське національне життя було тільки мрією і бажанням українських патріотів, — українське слово, сей прославлений Шевченком вічний сторож українського життя, який заховав і відродив його, передусім власне могутнім співом віщого Кобзаря, — українське слово і Шевченкова поезія були якорем надій і уповань українського відродження. Під впливами сих вражінь наш покійний дослідник і історик українського слова зістав ся на весь свій довгий вік ентузіастичним приклонником і жерцем його, проповідником і тонким цінителем його краси, віщуном його будучої слави, повним віри в те, що потенціальна сила народнього духу, втілена в його слові, не може завмерти, а раніш чи пізніш мусить себе проявити активно.

Чоловік сильний тілом і духом, він непохитно проніс сі свої переконання через довгу і трудну ниву життя, не захитавши ся, коли його українські переконання закрили перед ним дорогу до університетської катедри, ані тоді, як вони викинули його з рідного Києва, з котрим звязаний він був неборними, всемогутніми звязками, на примусовий побут на далекій півночі.

В трудних обставинах учительства в середній школі, розбитий тяжкою хворобою, позбавлений рук, з незвичайною завзятістю верстав він ту ж путь, котру визначив перед собою молодим ентузіастом, виясняючи органічність розвою української літературної мови і її нестриману житеву силу.

Гіркою іронією було, що сей найвірнійший сторож і приклонник українського слова все своє служення йому творив тою мовою, від насильного затоплення котрою українського життя і слова боронив ся цілий свій вік. Се була одна з тих сумних аномалій нашого життя, які змушували наших патріотів XVI—XVII вв. в боротьбі з побідним польонізмом писати по польськи і сплітати тим, в переконанню Поляків, нові лаври тріумфам польської культури, а ревнителів української автономности XVIII в. — тих завзятих „козаків“, що своїм українським патріотизмом до останнього гніву доводили російських централістів, — робили ділателями на ниві російського слова і культури. Се не перешкоджає нам бачити в них, не вважаючи на сю чужу одіж, наших попередників в праці українського відродження. Не перешкоджала та чужа, вимушена одіж і працям Житецького бути незвичайно цінним і

живим знарядом розбудження української національної мисли. Присвячені часом досить спеціальним язиковим питанням, вони були настільки тісно і органічно звязані з провідними ідеями його про національний український розвій, що при всій своїй спеціальности входили в оборот мисли українського загалу, своїми „аргументами від історії“ підтримуючи обґрунтування української ідеї, які давалися в відповідь на біжучі аргументи contra оборонцями самостійности українського життя.

Для самого покійника, правда се не виглядало таким дісонансом. Поділяючи в тім досить розповсюджений погляд тої епохи, 1860 — 70-х рр., він признавав вищу одність — „русску“, яка мала обєднувати свободний і незвязаний розвій обох народностей — великоруської й малоруської. Се було становище, на котрім він став в своїй першій сповіді віри, і котру з ним поділяло тоді і пізнійше багато визначних діячів українського відродження в Росії. Трудно тепер відрізнити, скільки в тім було певної національної дипломатії і скільки — щирого переконання, навіяного тісними звязками і залежністю від російської науки і культури. В кождім разі як дипломатична тактика вона себе не оправдала, не здобувши ніякої толеранції для української культури з боку оборонців общерусскости, які зовсім не бажали такої двочастної чи тричастної „одности русского народа“. А по скільки ся доктрина могла служити підставою для яких небудь обмежень свободного і нестїсного національного розвою, вона мусїла стрїнути ся з тихою чи голосною опозицією молодших поколінь українського громадянства, що своєю метою ставили осягання всеї повноти національного життя. І коли сей новий напрям (що тільки в новій формі поновляв ідеї Кирило - Методіївців, які теж не знали якихось так би сказати — посередно-самостійних словянських культур) виявив ся в повній своїй силі і категоричности, покійний пристав до нього вповні, нічим не зазначаючи яких небудь принципіальних ріжниць, навпаки дуже горячо підчеркуючи свою повну з ним солідарність.

На жаль, фізичні сили його в тім часі були вже підірвані безповоротно, і покійний учений здебільшого міг тільки заявляти своє моральне спочуте новому українству, а не брати діяльну участь в нїм. І йому теж судило ся стати на границі нової землі українського життя, до котрого він ішов весь свій вік!..